

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА АВІАЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Диференціальна психологія»

за спеціальністю 053 «Психологія»

Укладач:

доцент кафедри авіаційної психології О.В. Сечейко

Конспект лекцій розглянутий та схвалений на
засіданні кафедри авіаційної психології

Протокол № _____ від «___» _____ 2021 р.

Завідувач кафедри

Л.В.Помиткіна

Лекція № 1

Тема лекції: ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

План лекції

1. Диференціальна психологія як наука
2. Методи диференціальної психології.
3. Психофізіологічна складова досліджень індивідуальності
4. Сучасні підходи до вивчення індивідуальності

Література

1. Ахвердова О.А., Волоскова Н.Н., Белых Т.В. Дифференциальная психология. – С-Пб: Речь, 2004. – 168 с.
2. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий. – С-Пб. – 2004.
3. Нартова-Бочавер С.К. Дифференциальная психология. – М.: Флинта, 2003.

Зміст лекції

Питання 1. Термін диференціальна психологія був введений німецьким психологом *В. Штерном* в 1900 році (англ. *differential psychology*) для позначення нового розділу психології, центральне місце в якому зайняло поняття *індивідуальність*, а предметом його вивчення стали *індивідуально-психологічні розбіжності* між людьми й групами людей.

Поняття ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ (від лат. *individuum* — неділене, особа) позначає неповторність, унікальність властивостей людини. У психології цей термін використовується при аналізі *індивідуально-психологічних розходжень* і розуміється як своєрідність психологічних властивостей людини, що проявляється в різних сферах (*інтелекті, темпераменті, характері*).

Вихідним моментом у вивченні індивідуальності прийнято вважати унікальність, індивідуальну своєрідність як неповторне сполучення всіх ознак, що відрізняють одну людину від іншого.

Не важко представити, наскільки великим може бути цей перелік. Американські психологи Г. Олпорт і Г.Одберт знайшли в англійській мові 18 тисяч слів, що позначають індивідуальні особливості. З них - близько 5 тисяч характеризували різні відтінки властивостей особистості й темпераменту. І це тільки один з аспектів психологічних знань

Визначаючи стратегічні завдання диференціальної психології, варто назвати, насамперед, такі:

- пошук і визначення найбільш значущих характеристик, які створюють психологічний портрет людини;
- визначення біологічних і соціальних детермінант індивідуальних розбіжностей;
- вивчення діапазону індивідуальних розходжень у психологічних характеристиках – меж варіації різних психологічних характеристик;
- встановлення причин, що лежать в основі зміни діапазону індивідуальних розбіжностей, і меж, в яких цей діапазон може змінюватися;
- дослідження структури психологічних характеристик - виявлення співвідношення між ними, створення цілісної картини тієї або іншої психологічної сфери, встановлення механізмів функціонування й регуляції, що визначають індивідуальні розходження в цій сфері;
- вивчення розбіжностей психологічних проявів у представників соціальних, класових,

- етнічних, статевих, вікових і ін. груп;
- розробка теоретичних основ психодіагностичних досліджень і психокорекційних програм.

З огляду на перераховані завдання можна дати більш повне визначення диференціальній психології.

Диференціальна психологія є галуззю психології, що вивчає індивідуальні розбіжності психіки індивідів і груп людей, а також природу, джерела й наслідки цих розбіжностей. Це наука про закономірності психічного варіювання.

Питання 2. Використання загальнонаукових і загальнопсихологічних методів при вивченні індивідуальних розбіжностей має свою специфіку: комплексне дослідження індивідуальності передбачає вимір параметрів різних її рівнів із специфічними прийомами дослідження - від методів психогенетики й виміру психофізіологічних реакцій до фіксації характеристик, що відносяться до соціально-психологічного рівня. Цим пояснюється, з одного боку, різноманіття прийомів і способів одержання даних, з іншого боку - складність їхньої узгодженості й зіставлення між собою при встановленні причинно-наслідкових зв'язків.

Необхідно зупинитися на суті двох основних походів до вивчення індивідуальних розбіжностей - ідіографічного й номотетичного. Ці підходи різняться між собою рівнем узагальнення отриманих закономірностей.

Особливе значення для диференціальної психології мають психогенетичні методи. Ця група методів спрямована на визначення ролі факторів середовища й спадковості. До основних психогенетичних методів відносяться такі: генеалогічний, метод прийомних дітей та близнюковий метод.

Дані, отримані за допомогою апаратних методів вимірювання психофізіологічних характеристик мають надзвичайно велике значення для диференціальної психології. До найбільш інформативних з точки зору дослідження індивідуальних розбіжностей, відносяться такі:

1. Метод електроенцефалограми
2. Метод виміру шкірно-гальванічної реакції (КГР)
3. Вимір абсолютних і диференціальних порогів чутливості
4. Вимір критичної частоти злиття зорових та звукових подразників
5. Метод умовнорефлекторної зміни чутливості (особливості адаптації й сенсibiliзації під впливом подразників інших модальностей).
6. Методика виміру часу сенсомоторних реакцій
7. Методика дихотичного прослуховування.

Широко застосовується в диференціальній психології досягнення психодіагностики.

Історичні методи: *біографічний, автобіографічний, щоденниковий.*

Статистичних методів обробки даних: *кореляційний, регресійний, факторний, дискримінантний аналізи, а також метод таксономії.*

З їхньою допомогою можна:

- відокремити вплив випадкових явищ від впливу основних умов,
- перевірити гіпотези про вплив «зовнішньої» або «внутрішньої» детермінації на специфіку зв'язків різних параметрів,
- визначити особливості вікових етапів становлення індивідуальності.
- встановити ступінь інтеграції різних властивостей в структурі індивідуальності.

Питання 3. У другій половині ХХ ст. у нашій країні з'явився новий науковий напрямок — диференціальна психофізіологія Б.М. Теплов (1896-1965) і його учень та послідовник В.Д.Небиліцин (1930-1972).

Фундамент теорії диференціальної психофізіології - вчення І. П. Павлова про типи вищої нервової діяльності, властивості нервової системи, а також про дві сигнальні системи.

Сам термін *диференціальна психофізіологія* був запропонований В. Д. Небиліциним в 1969р. Він охоплював весь комплекс досліджень, пов'язаних з вивченням природних основ індивідуально-психологічних відмінностей

Детальний аналіз становлення диференціальної психофізіології зробив В. М. Русалов у своїй роботі «Диференціальна психофізіологія» (1989). У розвитку диференціальної психофізіології він виділяє чотири основні етапи: 1) допавлівський, 2) павлівський (з 1927 р.), 3) тепловсько-небиліцинський (з 1956 р.); 4) сучасний (з 1972 р.) (В. М. Русалов, 1989, с. 170).

Не дивлячись на спроби об'єднання зусиль, два підходи до вивчення індивідуальних розбіжностей між людьми - диференційно-психологічний і диференційно-психофізіологічний - довгий час розвивалися практично незалежно один від одного. І тільки у 80-х роках в лабораторії психології й психофізіології індивідуальності ім. В. Д. Небиліцина Інституту психології АН СРСР було поставлене завдання їхнього зближення. Реалізація цієї ідеї була можлива лише за умов розробки такої концептуальної моделі, яка б органічно об'єднувала «зміст» особистості й біологічно обумовлені особливості поведінки людини.

Питання 4. Психологія індивідуальних розбіжностей аж до тепер зберегла свою неоднорідність. Це зокрема проявляється у домінуванні впливу розрізаних теорій, які присвячені вирішенню окремих питань і часто навіть не мають точок перетину між собою. Тому основна тенденція сучасної диференціальної психології - це інтеграція часток, різнорідних знань у єдину теорію індивідуальності.

У другій половині ХХ ст. були визначені теоретичні принципи системного підходу до вивчення індивідуальності. Їх висунули й обґрунтували такі класики психології як С. Л. Рубінштейн, Б. Г. Ананьєв, П. К. Анохін, В. С. Мерлін, Б. Ф. Ломов, Е. А. Клімов, К. А. Абульханова-Славська, В. В. Столін, В. Д. Шадріков, Г.С. Костюк ін.

Сьогодні проблема індивідуальності активно розробляється в російських наукових школах В. В. Белоуса(П'ятигорськ) , Е. А. Голубевої, М. С. Егорової, А. І. Крупнова, І. В. Равич-Щербо, В. М. Русалова, Ільїна , О. А. Ахвердовой , І. В. Боева . Америка – Лібін.

У сучасних психологічних теоріях існує чимало підходів дослідження індивідуальності, однак єдиної концептуальної моделі поки що немає.

